“دەریاس و لاشەکان” لە نێوان سەنا و ڕەخنەدا … کامیار سابیر

ئەم نووسینە بەسەر دوو بەشدا، لایەنە نەگەتیڤ و پۆزەتیڤەکانی رۆمانەکەدا، دابەش دەبێت.

لایەنە نەگەتیڤەکانی رۆمانەکە:-

تەنانەت لە رۆمانی فانتەسیشدا، نووسین و هەڵێنجانی مانا و مەغزا گرنگن، نەک وشەکاریی، هێنان و بردنی وشە و تێکەڵکردنیان بەسەر یەکتردا. نووسین هەر ئەوە نییە کە چیی دەڵێی و چییت دەوێ بینووسیت؟ بەڵکو ئەوەیە چۆن دەینووسیت؟ لە هەموو ئەوانەش گرنگتر ئەوەیە کە زمانی رۆمان، دەبێ ئەمانەی تێدابێت:- کۆنکریت و زمانێکی رەوان بێت، کورت و پوخت(concise) بێت، ئاشنا بێت familiar بۆ جڤاکی خوێندەوار و عەوام، روون و ورد precise بێت، هاوکات فۆرماڵ و بەناء constructive بێت. ئەگەر ئەوەش لەبەرچاو بگرین لە دیدی واڵتەر سکۆتی رۆماننووسی سکۆتلەندییەوە کە بەر لە دوو سەد ساڵ لەمەوبەر پێیوابووە، رۆمان جیاوازیی ئەوەی لەگەڵ کتێبی رۆمانسییدا(شیعر و پەخشان) هەیە کە رووداوەکان دەخاتەوە بەر دید و سەرنج، لەناو ذاکیرەی مرۆڤەکاندا خانەخوێییان پێدەکات و دۆخی مۆدێرنی کۆمەڵگەکان، مانیفێست دەکات. لە کاتێکدا، شیعر و پەخشان، زیاتر لایەنی ئێثێتیکی(جوانناسیی) هەیە و جۆرێک لە ئیفتیتانی شەخصییە.

دەریاس و لاشەکان، رۆمانێکی سیاسیی بەحتە کە بەختیار عەلیی نووسیویەتی، نەدەبووایە ئەو هەموو خورافە شیعریی و پەخشانییەی تێ بئاخنرایە و ناوەڕۆکە سیاسییەکەی تەجرید بکرێت و بە تێرمی لەطیف Kindred، موجامەلاتی زۆر دوورودرێژ، ئیفتیتانی شەخصیی و ئارگیومێنتی ناپێویست، ناوەڕۆکە سیاسییەکەی، خاڵیی بکرێتەوە یان لای کەم، رستە و دەربڕینەکان زیوەڕژ نەکرێن، بۆ ئەوەی مەتەڵی مەبەستە سیاسییەکان، بشارێنەوە. گومانی تێدا نییە، نووسەر، رۆماننووسێکی زۆر باشە و تەجروبەی زۆری هەیە، بەڵام واقیع ئەوەیە کە گرفتی لەگەڵ زمانی کوردییدا هەیە. ئەمەش بۆ ئەو ئیگۆ گەورەیەی دەگەڕێتەوە کە درافتی نووسینەکانی، لای کەم نادات بە چەند گەنجێک بۆی پێدا بچنەوە و هەڵە زۆر و بەرەکانی بۆ چاک بکەنەوە. چەندین وشە و تێرمی بەکارهێناوە، لە قاموسی زمانی کوردیی و فەرهەنگە کۆن

و نوێکانیشدا بوونیان نییە، ئەصڵەن پێدەچێ هەر لە خەیاڵدانی خۆیدا دروستی کردبن، بەڵام کارەساتەکە ئەوەیە رۆماننووس، زمانناس و لیگویستیک نییە کە بەو شێوەیە مامەڵە لەگەڵ زماندا بکات.

بەهێزیی زمانی هەر دەقێک لەوەدایە کە وەرگێڕ بتوانێ ناوەڕۆکی ئەو دەقە(تەنانەت ئەگەر پارەگرافێکیش بێت) وەکو خۆی وەربگێڕێت. دیارە تەرجەمەی حەرفیی ناڵێم، بەڵکو کۆنتێکست و مەغزای رستەکان دەبێ وەکو خۆیان وەربگێڕێن. راستییت دەوێ هەرکەسێ ئەم رۆمانە بە عەرەبیی یان ئینگلیزیی، یاخود هەر زمانێکی تر وەربگێڕێت، دەبێ بەشێک لە رستەکان بپەڕێنێت، چونکە جگە لە ریتۆریکی وشە تێکەڵکردن، هیچ مەغزا و مانایەک، لە یادەوەریی خوێنەردا، جێناهێڵن؟ هەندێ رستە و پارەگراف هەن، نەک هەر موفید نیین، بەڵکو چەن پاشوپێشیان بکەیت، مانایەک بە دەستەوە، نادەن؟ نووسەری ئەم رۆمانە، لەوە دەچێت بە رەچەڵەک و نەژاد کورد نەبێت، بەڵکو نەژاد و نەتەوەیەکی تر بێت و فێری کوردیی بووبێت! رۆحی زمانە کوردییەکەی ئەم رۆمانە، ئەوەندە خراپ دارکاریی کراوە، دەبێت جەڕاحێکی زمانەوانیی باش، بە زمانێکی تر، تەرجومەی بکات.

ویستت هەر دەقێکی سیاسیی کوردیی (لێرەدا مەبەست لە وتارێکە یان ئایدیای چەند پارەگرافێک) تاقییبکەیتەوە بە ئەوەی بزانیت بوعدە سیاسییەکەی چەند مەعریفە، فیکر و کولتووری فرە رەهەندی لەپشتەوەیە؟ ئەوە بە زمانێکی تر یان چەند زمانێک وەریبگێڕە، ئەوسا خەرابستان و خاکەساریی ئەو دەقە، یان بەهێزیی و شاکاریی ئەو دەقەت لەو بوعدانەوە، بە دەردەکەوێت! هەموو پاڵەوان و حیکایەتخوانەکان، صەنعەتی فیکر و تێڕوانیینی نووسەرەکەیە، بەتایبەتیی لە دەقی سیاسییدا(رۆمانی سیاسیی)، لە لا ٣٣دا، لە زمانی دەریاسەوە و بە لەکدانەوەی قسەکانی سەیید بورهان، ئەوە ” حاڵیی بوو کە ژەنراڵ بیلال لە راستییدا هیچ کات روتبەیەکی سەربازیی نەبووە و لەسەردەمی شەڕی گەریلاییدا دژ بە دەوڵەتە داگیرکارەکان، ئازایەتیی و زیرەکییەکی سەربازیی وەهای نواندووە، هەوادارانی بە خۆشەویستیی و رێز، نازناوی ژەنراڵیان داوەتێ”. گومانی تێدا نییە ژەنراڵ بیلال، مەبەستی لە شەخصی نەوشیروان موصطەفایە(نم) و دەوڵەتانی داگیرکاریش، مەبەستی لە عێراق و ئێرانە.

لایەنە لۆغزاویی و لێڵییەکەی ambiguity ئەو ئارگیومێنت و کۆتەیشنە ناڵێم، واتە رووکارە ئەدەبییەکەی ناڵێم، بەڵکو مەغزا سیاسییەکەی دەڵێم، تەعبیر لە فیکری سیاسیی نووسەر دەکات کە رێک

وەکو ئەیام زەمانی میلیشیاکانی کوردایەتیی لە شاخ، بە شیعری حەماسیی و بە پەخشانی ژێر خێوەتی مەقەڕەکان و خورافاتی شاعیرە سیاسییەکان، بە عێراق و ئێرانیان دەگوت داگیرکار، بەڵام لە ستانداردی جیهانیی و هاوکێشە ئیقلیمیی و نێودەوڵەتییەکاندا، ئەمە بەس گەندوگووی فیکریی ئەو سیاسیی و رۆشنبییرانەیە کە تەجاوزی عوقدەی نەژادیی و گەرەی کوردایەتییان، نەکردووە. ئەصڵەن ناوەڕۆکی ئەو کۆنتێکستە بە فارسیی و عەرەبیی، وەربگێڕێن، جگە لەوەی وەرگێڕەکەی ئەگەر کەمێک عەقڵانیی بێت، داگیرکار هەر لادەبات، بەڵام ئەگەر گوتمان کردی بە المحتل و اشغالگر، ئایا بەڕاستیی کابرای عەرەب و فارس کە رۆمانی نووسەرێکی مەزنی کورد بخوێنێتەوە، چەقەنە بە عەقڵ و فیکری سیاسیی لێنادات؟ ئەوە بە ئینگلیزیی Occupier هەر مەسخەرەتر، دەردەچێت.

ئەم چەمکی داگیرکارییە تەنیا بۆ داگیرکردنی بەشێک لە کوردستانی عێراق و کوردستانی سوریاوە، لە لایەن دەوڵەوتی تورکیەوە، دروستە. بە دەر لەوە، کۆنتێکستە سیاسیی و مەعریفییەکەی رێک لە ئاوەزی ئەوانە دەچێت، دوای عەمالەتی ریفراندەمە موخابەراتییەکە کەوتبوون. هەر ئەمەشە، وایکردووە کە نووسەر، لەسەر گەورەترین حەماقەتی سیاسیی و قەشمەریاتی کولتووریی ریفراندەم لە مێژووی سیاسیی کورددا، حەرفێکی فیکریی و سیاسیی، شەدەیەکی مەعریفیی و فەلسەفیی، بۆ گوتن نەبوو.

ئەم رۆمانە سیاسییە، زیاتر جەخت لە ئۆپۆزسیۆنی کوردستانی عێراق، فۆرمی حکومەت، دەسەڵاتی کوردیی و قۆرغکارییەکانیان دەکاتەوە. یەکێک لە باشترین رۆمانەکانی نووسەر ئەژمار دەکرێ ئەگەر لە بۆچوونی عەقڵانیی فیکریی و ویژدانیی نووسەرەوە هەڵقوڵابێت. لێرەدا گرنگە ئەوە باس بکرێ کە هیوادارم من هەڵەبم، ئەویش ئەوەیە، خۆزگە قەناعەتی فیکریی و سیاسیی نووسەر بووایە کە سیمبوڵی وەهمەکانی سلێمانیی، ئۆپۆزسیۆن و کاراکتەرە گەورەکانی ئەو ئۆپۆزیسیۆنەی(ژەنراڵ بیلال ئەشکزاد) شاری ناو رۆمانەکە(کە سلێمانییە)، نەک هەر رەخنەبارانی کردوون، بگرە دارکارییەکی مێژوویی گەورەی مێژووی سیاسیی شاری سلێمانیی و زێنی ناسیۆنالیزمی(بابانیی و قەڵاچوالانیی) کردووە. گرفت ئەوەیە، دارکارییەکە نە سیاسییە، نە کولتوورییە، نە مەعریفییە و نە فیکرییە، بەڵکو غوبنی بییرکردنەوە پاسیفیستەکانی نووسەرە. بە پێچەوانەوە، پاڵنەری نووسینی ئەم رۆمانە کە دوای یەک ساڵ لە مردنی نم، نووسراوە ئەگەر هەمان ئەو مەتیقە بێت کە نووسەر لە باس

و رووداودا دەینووسی، ئەوە بە باوەڕی من لە کرێدتی رۆمانەکە زۆر کەم دەکاتەوە١ هیوادارم ئەمەی دوایيان نەبێت و من تەواو هەڵە بم.

لایەنە پۆزەتیڤەکانی رۆمانەکە

لە زمانی حیکایەتوانەوە، دەسەڵاتی شێخنشیینیی بنەماڵەی بارزانیی، بەمشێوەیە د□د□□م□نێت: کوڕە گەورەکەی مەلا موصطەفا(سەردار قەمەرخانیی) گەرچیی گەمژەیەکی نەفام و بێ دەموپل بوو، کردیان بەسەردار بۆ ئەوەی پشتاوپشت و نەوە لە دوای نەوە، سەرۆکایەتیی بۆ نەوەکانی جێبهێڵێت(ل ٧- ٨). ب□دەر لەوەی رۆمانووس، نازانێت یان خۆی لێ بێئاگا دەکات کە مەسعود بارزانیی، کوڕە گەورە نەبوو، ئیدریس گەورەتر بوو، چەند کوڕێکی گەورەتریشی هەبوو! پێشتر بە صەفەقاتی نێوان کوردایەتییەکەی بارزانیی و عروبەکەی صەدام، تێرۆر کران. هاوکات، رۆڵی پاوانخوازیی و دەوری خۆئیبرازکردنی مام جەلال(جەنابییان= ئەمیر تەلاران)، لە دوای مردنی قەمەرخانیی، بە زمانێکی سیاسیی کە لێدانە لە ئەدەبیياتی فشەی کوردایەتیی و شۆڕشی میلیشیایی و چەتەگەریی (نوێ و گوڵان)، هاوکات لێدانە لەو ناسیۆنالیزمە بابانییەی بۆ صەدەیەک زیاترە، سلێمانیی کۆتوبەند کردووە، بەمشێوەیە بەیان دەکات(یەکەم کەس بوو، شەڕی چەتەگەریی و گەریلاییی، دژ بە دەوڵەت راگەیاند(ل ٨). ل□□ر□ بە دواوە، بە باسکردنێکی کورتی بارزانیی و تاڵەبانیی، تەواوی رۆمانەکە لەسەر وەهم و خورافیی ژەنراڵی رۆمانەکە (نم) کە یەکێکە لە رائیدەکانی ناسیۆنالیزمی بابانیی، هەروەها ئیگۆ پڕ لە وەهم و شۆڕشگێڕییەکانی! سلێمانیی، بنیات دەنێت.

خالید حوسێنیی(ئەفغانیی-ئەمێریکیی)، پێیوایە نووسیينی رۆمان، لە چنیينی زنجیيرە درا□ی□ک دەچێت کە بە حەقیقەتێکی مەزنت، دەگەیەنن. رووداوە خورافیی و خەیاڵیيەکانی مێشکی نووسەریش، وێڕای ئەوەی هەزاران درۆ و خورافاتی چنیيوە، هەزاران شێر و رێویی تێکەڵ بە ئەندێشە پڕ لە فەنتازیيەکانی خۆی کردووە، هاوکات بۆ ئەوەی بەر رقی کادیر و پیاوانی حیزبە دەسەڵاتدارەکان وحیزبە ئۆپۆزسیۆنەکان نەکەوێت، ئەمەندەی رووداوەکان، کاراکتەرەکان و مێژووەکانی پاش و پێش، کردوون یان بە ئەنقەست و بەهەوای ئەدەبیی، لە خەیاڵدا دایتاشيون، بۆ ئەوەی هەمیشە بڵێ مەبەست لە سیاسیيەکانی کورد، لە شاری سلێمانیی و لە کوردستان نیيە. بۆ نموونە سەبارەت بە نم، ل ١٠٥ دا، نووسراوە" شار نوقمی خورافات بووە، ئەشکزاد ئەفسانەیە و بە مردنیی ئەویش هەموو شتەکان تێکدەچێت و شۆڕش تۆزی بە بادا دەچێت" ل□ ل١٠٥ دا درۆیەکی گەورەی ئارکیل□جیی و مێژوویی بەناوی

سلێمانییەوە دەکات و تەمەنی بە هەزاران ساڵ دەقەبەنەت، ئەمە بە ئەوەیە ئەو مەیدانەی ڕۆمانەکەی تێدا بنیاتنراوە کە سلێمانییە، واقیعەکە بەلایەکی تردا بەرێت و بیجەڵێنێنەت.

ئەو شتەی ڕۆشنبیریی (ثقافةى) پێدەگوترێ لە ئێستای سلێمانییدا، نووسەر بە ئەندێشەی خۆی رائیدی بەشێکیەتی و کۆمەڵە گەنجیش بەناوی چەپ، عەلمانیی و ئەدەبدەستەوە لە لایەنگرانین، بەشەکەی تریش بە ئەندێشەی ڕۆمانووس، هەندێ ڕۆشنبیرن کە لە ئەشکزاد نزیک بوونەوە، بەیعەتیان پێیدا و لە وێنەی ئەرشەد صاحیبدا، تەجەلا و تەعالایان دەکات و بە ڕۆشنبیری بچووک و لاچەپەک، ئەژماردیان دەکات لا١٥١. لە چەند شوێنی تر، هەیبەتی ئەم جۆرە ڕۆشنبیرانە دەشکێنەت، گاڵتە بە ڕۆشنبیری وەکو ئەرشەد صاحیب دەکات و دەڵێ کاری ئەوە بوو تارماییەک دروست بکات و بەرەڵڵای بکاتە ئەم شارەوە، تارماییەکی بەرەڵڵاکردبوو کە گرتنەوەی ئەستەم بوو، لا ٢٥٢ . لە پاڵ لێدان لە ڕۆشنبیرە بچووکە موبایەعەچییەکانی سلێمانییەوە، ناو بەناو دەتەوە سەرلێدان لە وەهم و خورافاتەکانی ژەنراڵە ئەشکزاد(نم). بە رادەیەک ئەم ڕۆمانە سیاسییە، تەرکیزی لەسەر نم، داناوە، ئەصڵەن هەر دەڵێی بە هەجووکردنی ئەو بزوتنەوەکەی(گۆڕان) نووسراوە.

لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە کە بەشێکی بەرچاو لە سیاسیی، نووسەر و کادیرەکانی بزوتنەوەی گۆڕانی ئێستا و ئەوانەی لەو بزوتنەوەیەش وەدەرکەوتوون، بە ئیعجابێکی زۆرەوە، بە حەماس، ئەخزن و قەناعەتی زۆرەوە، جەخت لە باشیی و گەورەیی ئەم ڕۆمانە دەکەنەوە. باسی شکاندنی بتە سیاسییەکان و خورافە ئایدیۆلۆژییەکان دەکەن؟ بەڵام ئایا نازانن و عەقڵیان پێی ناشکێ کە ئەم ڕۆمانە، ڕێکوڕێوان، پێ بە پێستی، لێدان لە گۆڕان و ژەنراڵەکەی (نم) نووسراوە؟ یان پێی دەزانن و خۆیانی لە نەبان دەکەن؟ هەرکامیان بێت، ناوەڕۆکە سیاسییەکەی ئەم ڕۆمانە، بەتاڵکردنەوەی سیحری ئەو سیاسیانەیە کە چۆن دەتوانن لە سەردەمی خورافییدا مەبەکان بجوڵێنن و لە سەردەمی چاڵەکانی واقیع و خەڕەندەکانی حەقیقەتیشدا، ئەوە روو دەدات کە شاری ناو ڕۆمانەکە و خەڵکی شارەکە(سلێمانیی) چۆن دەناڵێنن بە دەست چەتەکانی کوردایەتیی(ئۆریجناڵ و موزەییفەکەی) و هەموو ئەوانەی بەناوی ئۆپۆزیسیۆنەوە، دەستیان لە پارەی ڕەیع، چەتەگەرییەکانی نەوت و خۆشگوزەرانیی خۆیان، گیر بوو؟

وێناکردنی خەونێکی لەبیرنەکراو لە نێو شەمەندەفەردا -2- سێران محەمەد

بەشی دووەم

***رامبۆو سەفەرەکانی:**

رامبۆی هەرزەکاری سەرکێش لە 1875دا و لە تەمەنی 21 ساڵیدا واز لە شیعر دەهێنێت و لەسەفەردا ئازادی رەهاو عیشقی راستەقینە دەبینێتەوە، هەرچەندە ئەو هەر لە تەمەنی 14 ساڵانەوە هەوڵی فێربوونی زمانەکانی وەك روسی و عەرەبی و ئینگکیزیشی دەدا، بەڵام دایکی جوتیارێکی هەژار بوو، هەرگیز پارەی ئەوەی نەبوو بیداتە رامبۆ تاسەفەرەکانی پێ بکات. جگە لەمەش نەیدەویست رامبۆ ئەو ڕێگایە بگرێتەبەر، بۆیە جارانێك رامبۆ کتێب و تەنانەت سەعاتەکەی دەستیشی فرۆشتووە، ئەم عەشقە بوو وای لێکرد بە پێ بەسەرچیا بەفرینەکانی ئەلپ بکەوێ بۆ هێنانەدی ئاواتەکانی، تا لە 20/10/1878 جاریکی تر بە پێ دەکەوێتە ڕێ تاکو دەگاتە لێجانو کە لەوێ سواری شەمەندەفەرێك دەبێت بەرەو جەنەواو لەوێشەوە بۆ ئەسکەندەرییە و لەوێشەوە بۆ قوبرس، تالە ڕێی کارێکی میرییەوە کەمێك لەوێ نیشتەجێ دەبێت و پاشان بەهۆی دەمەبۆڵەی لەگەڵ بەڕێوبەردا واز لەو کارە دەهێنێ و دەچێتەوە ئەسکەندەرییەو لەوێشەوە بۆ عەدەن، و پاشان حەبەشەو پاشتر بەهۆی جەنگی کۆلۆنیالیزم لە ناوچەکە بیر لەوە دەکاتەوە ببێتە بازرگانی چەك لە ناوچەکانی حەبەشەو و تا لە 1891 لەسەر ئامۆژگاری پزیشك ئاگادارەکرێتەوە کە برینی ئەژنۆی راستی مەترسی لێدەرکرێت و باشترە بگەڕێتەوە فەرەنسا.

هەر 10ڕ□ژ دوای گەشتنی بە عەدەن(هەرچەندە 45 مانگ تیایدا مایەوە)، نامەیەك بۆ کەسوکاری دەنێرێت و تیایدا دەڵێت: گەر چەند سەد فرەنکێکم چنگ بکەوێت ئەوا سەفەر دەکەم بۆ زەنجەبار دەڵێن لەوێ کار هەیە،هەروەها لە بارەی نەبوونی پەیوەندی بە ئەوروپیی رەگەزەکانی ناو عەدەن ئەو لە 14/4/1885دا لە نامەیەکدا دەنووسێت: “سەبارەت ئەوروپییەکان تەنیا چەند کارمەندێکی دەبەنگی لێ دەژی کە سەرقاڵی بازرگانین و هەموو پارەکانیان لە بلیارد دا سەرف دەکەن”.

لای رامبۆ سەفەر جۆرێکە لە دۆزینەوەکان، هەروەك چۆن لای هەندێك ئەو بەس شاعیر نەبوو بەڵکو فەیلەسوفیش بوو، بۆیە ئەو لە ماوەی کورتی ژیانیداو لە زۆر بۆنەو کاتی جیاوازدا زۆر شوێنی جیهان گەڕاوە لەوانە: ئیندۆنوسیا، هۆڵەندا ئەڵمانیا، جاکرتا، میسر، حەبەشە، زەنجەبار،، یەمەن، سوید، قوبرس، سویسرا…

□* شیعری: خەونێکی زستان

لە زستاندا سەفەر دەکەین ل□ ناو
فارگۆنێکی پەمەیی کوشن شین.
ئێمە باش دەبین، هێلانەی ماچێکی شێت چاوەڕوانە،
لە هەر گۆشەیەک.
.
تۆ چاوت دادەخەیت تا لە پەنجەرەکەوە نەبینیت،
سێبەری ڕوگرژی ئێوارێ،
وەڕینی ئەو وەحشانە، بە ڕەو تێدەپەڕن بە لاماندا
هی گورگە رەشەکان و خێوە رەشەکان.
.
پاشان هەست بە روومەتت دەکەیت
زۆر توند ختوکەی دێ
ماچێکی بچوك وەك جاڵجۆڵەکەیەکی شێت

بەسەر روومەتا را بکات.
.
ئەنجا دەڵێیت: بیگرە!” سەرت شۆڕكەوە
– وئێمەش بەکاوەخۆ
لە دووی ئەو بونەوەرە دەگەڕێین
– هێندە دوور سەفەری کردووە…

▪ وێنەکانی ناوەوەی سەفەر:

گەر جارێکی تر بگەڕێینەوە بۆ لێدوانێکی زیاتر دەربارەی چەمکی سەفەر لای خودی ئارسەر رامبۆ (20 ئۆکتۆبەر 1854 – 10 نۆڤەمبەر 1891) لە ژێر رۆشنایی دەقی (خەونێکی زستان)دا، ئەوا پێویستمان بە لێدوانێکی زیاترە، زیاتر رۆچوون بە وێنەکانی ناوەوەی ناخی شاعیردا، وەك چۆن لە بەشی یەکەمدا زیاتر لەسەر دیوی دەرەوەی شیعرەکە و زاراوەو وێنە شیعرییەکان دواین، ئەوا ئێستا جێی خۆیەتی ماف بە لایەنە نابەرجەستەکەی ئەو سەفەرە بدەین، کە لە ئاماژە شاراوەکانی دەقەوە لێی تێدەگەین.. بۆ ئەوەی سەرەتا دەست بەم باسە بکەین دەبێت بپرسین ئایا سەفەر خۆشە یان ناخۆش؟ ئایا بێهیوایی دەبەخشێ یان هیوابوون؟ ئایا هەڵهاتنی رامبۆ لە ئێوارەیەکی ساردی ئۆکتۆبەردا هەڵهاتن نییە لە خودی ترس و نیگەرانی و دووبارەبوونەوەکانی رۆتینی ژیانی خودی خۆی؟ بۆ گەیشتنە دنیا تازەکان و جێهێشتنی نوستالیژیاو هەموو شێوازەکانی ملکەچیی؟ ئایا چاوداخستن لە نەبینینی هەموو دیمەنە قێزەونەکان؛ ئازایەتی و جورئەتی سەرەتای سەفەرە ‌دوایینەهاتوەکانی شاعیر نین؟ کە پێش ئەوەی لە واقیع هەڵبێت لە نەستی خۆی هەڵدێ کە باکراوندێکی پڕ حەسرەت و ئەفسانەو پڕ دێو و درنج و دەستەمۆییە، دەمەوێ وتەی هاوڕێکەم بهێنمەوە لەمبارەدا کە گوتی:

شاعیرەکان بە رامبۆشەوە بەشێك لە شیعرەکانیان لە وڕێنەیەکی بێ مانا زیاتر هیچی تر نییە، کە تایبەتە تەنیا بە خۆیان، بەڵێ هەرواش بلیمەتیی زەمەنێکە، سەردەمێکە، ساتگەلێکە کە دووبارەبوونەوەی ئاستەمە. رامبۆ خۆی لەوتەیەکدا نەفرەت لە بێهوایی دەکات و دەڵێت: تینی بێهیوایی پاڵم پیوەدەنێت رووبەرووی هەموو شتێك ببمەوە؛ سروشت، شتەکان، خودی خۆشم، دەمەوێت هەموو ئەوانە بدڕێنم.

بەڵێ راستە سەفەر هەرچەندە ناخۆش بێت بەڵام لای رامبۆ خۆش و هیوا بەخشە چونکە دەیگەیەننە دنیا تازەکان، بەڵێ ئەو خەمەکانی جێدەهێڵێت و دایاندەنێ و لەگەڵ خۆیدا نایانبات بۆ سەفەر، بۆیە چاو دەنوقێنێ لە بینینی رابردووە تاڵەکان و ئەزمونە گورچکبڕەکان، کەواتە ئەو یەکەمجار دەیەوێت لە نەستی رەشی خۆی هەڵبێت، بۆیە ئاوڕ بۆ مەرگەساتەکان ناداتەوە، ئایا سەفەر جێهێشتنی شوێنە بەرەو ناشوێن؟ یان بەس هەڵهاتنە لە بوتەکانی باوك و مولازم موحسینەکان و دەسەڵات؟ یاخود گەڕانە بە دوای نوێبوونەوەو تازەگەریدا لە بینین و تێگەشتن و ئەزموونکردنی ژیانێکی جیاواز؟ گەشتن بە واقیعی قەناعەتەکان و ئەو خولگانەی شاعیر بە دوایاندا دەگەڕێت و ئاسوودەیی و ئاسنامەی راستەقینەی پێدەبەخشن، گرنگیش نییە لە حاڵەتی نە بینینەوەکاندا با هەر گەڕان بەردەوام بێت تاکو ئەو ساتانەی شارە خامۆشەکان و تولەڕێ کوێرەوەبووەکان دوا تێماری هەناسەکانی شاعیری تیا دەنووسنەوە، خۆ یاسای گەردوون و تەنەکانی ناویشی هەر لە گەڕان و جوڵەی بەردەوامدان و ئاکام وزەیەکی ئەرێنی لێدروست دەبێت.

رامبۆ رەنگە سەرەتا ویستبێتی سەفەری ناو ئەو شەمەندەفەرە خێرایانە تاقیبکاتەوە کە خەڵکانێك بەکاریدەهێنن، بۆیە سەرەتا لە دیمەن و رەنگ و پەنجەرەو کوشنەکانی ورد دەبێتەوە، پاشان ئاویزانی دەکات بە خەونێکی خۆیەوە تیایدا، چەند خۆشە مرۆق هاوڕێیەکی هەبێت لەناویدا هەمان بۆچوون و قەناعەت و شێوازەکانی بیرکردنەوەی ئەویان هەبێت.

رەنگە جیاوازی نێوان وێنە شیعرییەکان و وێنە فۆتۆگرافییەکنیش هەر لەو خاڵەدا چڕ بێتەوە کە وێنەی فۆتۆگرافی توانای نیشاندانی وێنە نابەرجەستەکانی ناخ و هەست و بیرکردنەوەکانی شاعیری نییە، بەڵێ ئارسەر رامبۆ ئەم شیعرەی لەیەکەم ساڵی شاعیرێتیدا نووسیوە، بەلام

ئەمە وەك حەزو خولیای هەمیشەیی شاعیر مایەوە تا کۆچی دوایشی کرد، سەفەر بەرەو دنیا نەبینراوو نەزانراوەکان، ڕەنگە لە وێدا هیوایەك خۆی مەڵاس دابێت ، ئەو نەزانراوەی بەدوایاندا دەگەڕێت بیدۆزێتەوە، بۆیە لەم دەقەدا وێڕای هەموو نشێوەکانی سەفەر بەڵام ڕامبۆ زۆر دڵخۆشەو هەوڵدەدات پەردەیەکی نوێی شانوی ژیان لابدات و ڕابردووە تاڵەکان تێپەڕێنێت، ئەی گوایا نەمانپرسیوە هۆی چییە کە چەند مێشك فراوانن ئەو کەسانەی گەڕیدەن و بەرکەوتنیان دەبێت لەگەڵ کەلتەرە جیاوازەکان و ئاسۆی بیرو ئەزموونیان فراوانتر دەکات، بە پێچەوانەی ئەوانەی نازانن تەنانەت لە واقیعی شارەکانی دراوسێیاندا چی دەگوزەرێت!

یاخیبوونێکی جوان و بێدەنگ ڕێگا بە ڕامبۆ نادات هەر ماوەی سێ مانگ لەسەر یەك لە جێیەك بمێنێتەوەو ڕەنگی قەوزە لە نیگای بنیشێت، خۆ ژیانیش زۆر کورتەو جیهانیش زۆر بەرفراوانە، ئایا ئێمە چی و کوێمان بینیوە؟ دانیشتن و سەرلەقاندن بۆ حوکمێکی کۆنی بەستوو تەنیا عەقڵی بەستوو و مرۆڤی کۆنەخوازو پاشکەوتوو بەرهەم دێنێت، کە هەوڵدەدەات هەموو شتەکان بخاتە ژێر هەژموونی خۆیەوە؛ ڕازی بێت بە هەموو قەدەرە سروشتی و دەستکردەکان، ڕێی وەك مرۆڤ لە سەر تەختەی شانۆی ژیان وەلابنێ پێش ئەوەی لە لایەن دەسەڵاتە جیاوازە سەرکوتکەرەکانەوە ئەو ڕێیەیان لێ بسەنرێتەوە، جا هەر لە دەسەڵاتی باوکسالارییەوە بیگرە تا عورفی خێڵەکی و کولتوورو مامۆستاو سیستەمی حوکم و حیزب و ناوچەگەرێتی و پۆلیس و ئاغاو دەزگا داپڵۆسێنەرەکان… هتد..کە دەیانەوێت شاعیر دەستەمۆ بکەن تاکو ببێتە تاکێکی گوێ لەمشتی هەڵخەڵەتاو بە بەڵێنە سەرابییەکانیان، لەم ژینەدا زۆر ڕۆشنبیر خۆی لەدەستدەدات و توشی دووفاقی دەبێت لەگەڵ تێگەشتن و قەناعەتە مەعریفییەکانی ناوەوەی خۆیدا، کە ڕێیشی مرد ئەوسا هیچ داهێنانێکی ڕاستەقینەش نابەخشێت و سەرەنجام وەك ستارەیەکی لەکارکەوتوو دەکوژێتەوە و هەر خەریکی وێنەکردنەکانی خۆی دەبێت.

شیعراندنی ئەم دۆخەی سەفەر لای شاعیر خودی گرنگیدانە بەو مانایەی سەفەر لەخۆیدا هەڵیگرتووە، دڵخۆشییەکە تیایدا هیواو هەوڵ و یاخیبوون و توانا و ئیرادەی تاك زاڵ دەبێت بەسەر شکست و پەشیمانبوونەوەو بێهیواییدا، بەڵێ هەرچەندە لەمپەریی مادی و شکست و نەبوونیی و نامۆبوون لە ڕێی سەفەرەکاندابن بەڵام ئیرادەی بزێوی شاعیر زاڵ دەبێت بەسەر هەموویاندا، هەر بە تەنیایی و دوور لە هەموو دۆست و ڕێنیشاندەرو کۆمەکیکارێك، بایەخنەدان بە بەهای

مادی و ملکەچنەبوونە لە بەردەم چیاکانی گیانێکی سەرکەش و یاخیدا، ئەوا هیچ لەمپەرێك نامێنێتەوە لەو سەفەرانەی بیگێڕێتەوە، مەگەر ئەو مەرگەی هەموو مرۆڤەکان لە سات و شوێنی جیاوازدا لە خۆی کۆیاندەکاتەوە، ئەمەشە شادمانی ئەبەخشێت بەسەفەر لای رامبۆی تازەلاو، کە دواتر و هەر زوو وازی لە شیعرنووسین هێنا، دوای ئەوای زانی ئیتر خوێنەرەکان و دەزگا ئەدەبی و چاپەمەنییەکان دەسەوسانن لە تێگەشتنی ئەو، لەبایەخدان بە دنیاو شیعرەکانی ئەو..زۆربەی خوێنەرەکانی ئەوساو ئێستاش دوای شاعیرە ملچرچەکانی دیوەخانەکان دەکەون و چەپڵەیان بۆ لێدەدەن، گوێ لە ڕیکلامە حیزبییەکان دەگرن و پەسەندی ئەو شاعیرانە دەکەن کە حیزب وەك پێداویستی ئامێرەکانی خۆی بەکاریان دەهێنێ و بەرەندەی کردوون، هەروەها شاعیرەکانیش شیعرنووسینیان کردووەتە پیشەو بەهۆیەوە موجەی جۆراوجۆری پێ وەردەگرن، بەڵام رامبۆ دوای ئەوەش وازی لە نووسینی شیعر هێنا بەڵام وازی لە سەفەرەکانی نەهێنا، بەڵکو دوورترو زیاتر پەرەی بەسەفەرەکانیدا، خودی رامبۆ بوو بووە خاوەنی بڕیاری هەموو سەفەرە دوورو نزیکەکانی ئەوساو داهاتووی نەك کەسێکی تر، هەرواش داماڵراو لە هەموو نیشتیمانێك مادام مرۆڤی تیا بەند دەکرێت..ئەمەیە بلیمەتی مرۆڤێکی جیاواز کە شتانێك دەکات کەسانی تر پێی هەڵنەستاوە، لێرەشەوە سەفەرەکانی رامبۆ شانبەشانی شیعرەکانی دەبنە جێی لێوردبوونەوەی رەخنەنووسان و شیعردۆستان لەسەرانسەری جیهاندا، لەوساو ئێستاشدا…کەواتە سەفەر لای رامبۆ جۆرێك بووە لە رەفزکردنەوەو ناڕازیبوون بە واقیعی سەپێنراو، هەمیشە گیانی لە دوای ئەو رەهایە گەڕاوە سەربەستی راستەقینەیان پێ بەخشیوە.
پێش مردنی بە چەند رۆژێك خوشکەکەی داوا لە قەشە دەکات سەردانی بکات و دانپیانانی پێش مەرگی لێوەربگرێت بەڵام پاش ماوەیەك قەشە بە رەنگێکی هەڵبزرکاوەوە دەچێتە دەرێ و بە خوشکەکەی دەڵێت :

براکەت پێویستی بە وەرگرتنی هیچ دانپیانانیك نیە، ئەو لە هەموو ئەوانەی بینیومن بڕوایەکی قوڵتری هەیە.. هەرواش لە دوا ساتەکانی ژیانیدا رامبۆ گوتوویەتی: ئەمڕۆ چیرۆکی دۆزەخی خۆمم کۆتایی پێهێنا، ئەو دۆزەخە کۆنەی نەوەی ئادەمیزاد دەرگاکانی کردەوە..
بەڵام هەرگیز ئەو پەرۆش و گڕو تینە نامرێت کە لە شیعری (هەستەکان)دا لەسەرەتای شاعیرێتیدا ئاماژەی پێدەدات و تامردن لەگەڵیدا دەژی:

بەڵام خۆشەویستی بۆ کۆتا لە ناخمدا بڵند دەبێ
ئیتر من دەڕۆم دوور زۆر دوور وەك بۆهیمییەك

ئاوێزان لە دوتوێی سروشتا وەك لە باوەشی ژنێكا

كلێد جانكێلاس سەبارەتی دەڵێت: رامبۆ كارێكی لە رادەبەدەر بوو، دیاردەیەك بوو پێشتر و دواتر رووی نەدایەوە، كێیە ئەو رامبۆیەی ئەم رێڕانەی بینی. كێیە رامبۆ كە ئەو شوێنەی لە ژیانماندا داگیركرد؟ ئەو ئەو گەنجە هەرزەكارە بەهرەدارە بوو ، دەستی بە ئازادییەوە گرت، عاشقێك بوو ئەو شیعرە تازانەی دۆزینییەوەو هەندێك لە لاپەڕەكانی فڕێدان بە دەم با وە، رۆژێكیش پشتی خۆی تێكردن، كاتێك لێیان نائومێد بوو، كە بەهۆكاری كەوتنی خەونەكانی لێكدانەوەو ئیدی بۆ دوور سەفەری كرد.

سێران محەمەد